

сфери раціональної герменевтики. Якщо людина і не може бути впевненою в істинності своїх тлумачень, то їй все ж дозволено робити деякі припущення. Оскільки зрозуміло, що доброю волею ніхто не зобов'язаний собі самому, то зла воля навпаки допускається заради відомої лише Богу кінцевої мети. Тому, так зване зло, яке належним чином порядковане і розміщене на своєму місці, сильніше відтворює добро.

Як бачимо, у підсумку Августин не стримується від того, щоб поширити естетичну теодицею і на моральне зло. Він включає волю в порядок божественної причинності. Бог знає все, перш ніж воно має статися, і ми вершимо все по своїй волі (те, що ми відчуваємо і визнаємо як дії з нашої сторони на добровільній основі).

Отже, на початку своєї творчості Августин навчав, що Бог хоче всіх спасти, а що не всі спасаються то в тому винна людська воля: «І я доклав усіх зусиль, щоб зрозуміти науку, яку я чув і яка провіщала, що вільний вибір нашої волі є причиною наших учинків, а справедливості суду Твого – причиною наших страждань» [1, с. 106]. Опісля він змінив свій погляд і до пояснення цього питання взявся підходити з боку всемогучої Божої волі, стверджуючи, що Бог не хоче щоб всі спасалися, але тільки декотрі – вибрані. Вибрані допускаються до кінцевого спасіння виключно через успішну ласку, якій людська воля не може противитись. Залишені ідуть на осудження, бо вони такої ласки не одержують. Це не суперечить божій справедливості, бо жодна людина не має права на ласку. Через освячуючу ласку, яка заключає в собі природні чесноти і дари, людина освячується, оновлюється і набирає в собі знову втрачений образ Бога. Завдяки їй природна свобода переходить в праведну свободу.

В даному підсумку хотілося б зазначити, що Августин ніколи не прагнув виключати поняття свободи зі своєї системи. Тому логіка замислу поставила перед ним нерозв'язне завдання – поєднати в раціональних рамках свободу і благодать, тобто показати як можлива свобода волі при тому, що людина позбавлена можливості її втілити. Напевне Августин розумів, що зберегти автономію волі, з однієї сторони, і благодать в її абсолютному значенні, – з іншої, завдання, що рішуче не може бути виконане в рамках раціонального. Своє завдання він бачив у формуванні і розв'язанні питання, що трактує Божу волю і рішення благодаті. А це питання на стільки складне для розгляду, що захист свободи волі на перший погляд заперечує Божественну благодать, а коли навпаки утверджується благодать, можна припустити, що утискається свободне рішення.

Список використаних джерел

1. Августин св. Сповідь / Переклад з латини Ю. Мушака. – К.: Основи, 1999. – 319 с.
2. Августин Аврелий. О свободе воли. Кн. II. / Августин Аврелий [пер. М. Ермаковой, А. Шарниной] // Антология средневековой мысли. В 2 т. Т.1. – СПб.: РХГИ, 2001. – С.19–112.
3. Антология мировой философии. Т.1. Философия древности и средневековья, Ч.1: В 4 т. / Ред.–сост. тома и авт. вступ. ст. В. В. Соловьев. – М.: Мысль, 1969. – 576 с.
4. Герье Н. Блаженный Августин / Н. Герье. – М.: Эксмо, 2003. – 640 с.
5. Жильсон Э. Философия в средние века / Этьен Жильсон. – М.: Культурная Революция, Республика, 2010. – 678 с.
6. Кондзьолка В. В. История средневековой философии [Текст]: навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів / В. В. Кондзьолка. – Л.: Світ, 2001. – 318 с.

7. Майоров Г. Г. Формирование средневековой философии. Латинская патристика / Г. Г. Майоров. – М.: УРСС, 2009. – 296 с.

8. Пашук А. И. Нариси з історії філософії середніх віків: академічний курс: підручник для студ. вузів / А. И. Пашук. – Київ: Ін Юре, 2007. – 711 с.

9. Столяров А. А. Свобода воли как проблема европейского морального сознания / Столяров Александр Арнольдович. – М.: «Греко-латинский кабинет» Ю. А. Шичалина, 1999. – 208 с.

10. Суини М. Лекции по Средневековой философии. Выпуск 1: Средневековая христианская философия Запада / М. Суини. – М.: ГЛК, 2001. – 304 с.

References

1. Avgustyn sv. Spovid' / Pereklad z latyny Ju. Mushaka. – K.: Osnovy, 1999. – 319 s.
2. Avgustin Avrelij. O svobode voli. Kn. II. / Avgustin Avrelij [per. M. Ermakovoj, A. Sharninoj] // Antologija srednevekovoj mysli. V 2 t. T.1. – SPb.: RHGI, 2001. – S.19–112.
3. Antologija mirovoj filosofii. T.1. Filosofija drevnosti i srednevekov'ja, Ch.1: V 4 t. / Red.–sost. toma i avt. vstup. st. V. V. Solov'ev. – M.: Mysl', 1969. – 576 s.
4. Ger'e N. Blazhennyj Avgustin / N. Ger'e. – M.: Jeksmo, 2003. – 640 s.
5. Zhil'son Je. Filosofija v srednie veka / Jet'en Zhil'son. – M.: Kul'turnaja Revoljucija, Respublika, 2010. – 678 s.
6. Kondz'olka V. V. Istorija sredn'ovichnoj' filosofii' [Tekst]: navch. posib. dlja stud. vyshyh navch. zakladiv / V. V. Kondz'olka. – L.: Svit, 2001. – 318 s.
7. Majorov G. G. Formirovanie srednevekovoj filosofii. Latinskaja patristika / G. G. Majorov. – M.: URSS, 2009. – 296 s.
8. Pashuk A. I. Narysy z istorii' filosofii' srednih vikiv: akademichnyj kurs: pidruchnyk dlja stud. vuziv / A. I. Pashuk. – Kyi'v: In Jure, 2007. – 711 s.
9. Stoljarov A. A. Svoboda voli kak problema evropejskogo moral'nogo soznaniya / Stoljarov Aleksandr Arnol'dovich. – M.: «Greko-latinskij kabinet» Ju. A. Shichalina, 1999. – 208 s.
10. Suini M. Lekcii po Srednevekovoj filosofii. Vypusk 1: Srednevekovaja hristianskaja filosofija Zapada / M. Suini. – M.: GLK, 2001. – 304 s.

Potsyrko M. M., PhD, lecturer in humanities, Lviv State University of Physical Culture (Ukraine, Lviv), maryzakala@mail.ru

Reconciliation of free will and predestination as the basis of antipelagians controversy Augustine

The article deals with timeless questions about human free will, salvation, the meaning of life and their relationship with responsibility, divine grace, Providence, and predestination, which occupy an important place among a large number of problems which are solved by mankind during many centuries of their history and are trying to solve in the framework of the religious philosophy of Augustine of Hippo. In particular, it analyzes the question of the origin of evil and responsibility for it, about sin and repentance, about the specifics of God's plan concerning man. The answer to them involves, or rationalistic interpretation, with an emphasis on the autonomy of the human will and the unconditional liability for the actions of (this opinion is supported Pelagius) or fideistic ideas about the imperfection of human reason in matters of faith and complete trust in divine grace and will of God (this belief of Augustine in antipelagians controversy).

Keywords: predestination, free will, Providence, divine grace, responsibility, salvation.

* * *

УДК 81:1(470+571)«18/19»

Свищо В. Ю.,

кандидат філософських наук,
старший викладач кафедри філософії,
ДВНЗ Ужгородський національний університет
(Україна, Ужгород), sv.vica@rambler.ru

НАТУРАЛІСТИЧНО–ПСИХОЛОГІЧНА ПАРАДИГМА ТЛУМАЧЕННЯ РІГВЕДИ Д. ОВСЯНИКО–КУЛИКОВСЬКИМ

Звернено увагу на один з найменш досліджених аспектів творчості Д. Овсянико–Куликовського як у вітчизняному, так і зарубіжному інтелектуальному дискурсі – ведологію. Теоретичні узальшення ведології стали, по–перше, своєрідним емпіричним ґрунтом становлення лінгвофілософської

проблематики, по-друге, відкрили можливість для переосмислення особливостей духовного розвитку людства на ранніх стадіях соціокультурного розвитку, по-третє, сформулювали теоретичне тло спростування европоцентристських тенденцій інтелектуального дискурсу XIX ст.

Головна увага приділяється вивченню особливостей тлумачення Рігведи Д. Овсяніко-Куликовським та виявленню місця лінгвофілософської проблематики в цій діяльності. Теоретичним тлом розвитку натуралістично-психологічної парадигми тлумачення текстів Рігведи Д. Овсяніко-Куликовським стала ідея В. фон Гумбольдта про те, що мова є функцією душі. Тлумачення текстів Рігведи у творчості Д. Овсяніко-Куликовського відбувалося в контексті позитивістського еволюціонізму, проте мислитель так і не зміг повністю дистанціюватися від натуралістичної її інтерпретації.

Ключові слова: лінгвофілософія, ведологія, мова, світогляд, натуралізм.

Становлення світогляду Д. Овсяніко-Куликовського відбувалося в контексті провідних європейських та вітчизняних філософських інтенцій XIX ст., його зацікавлення санскритом та індійським світоглядом видається цілком очевидним. Як відомо, бурхливий розвиток мовознавчих досліджень на зламі XVIII – XIX ст. був, з одного боку, обумовлений розвитком порівняльного мовознавства, яке зосереджувало свою увагу на компаративному аналізі санскриту та індоєвропейських мов. Ця традиція була започаткована Ф. Шлегелем, лінгвофілософські ідеї та мовознавчі розвідки якого, без сумніву, мали значний вплив на становлення світогляду Д. Овсяніко-Куликовського.

Криза позитивізму, яка спостерігається наприкінці XIX ст. обумовила формування принципово нових підходів до вивчення, з одного боку, історичної дійсності, а з іншого – історичних текстів. Зародження нових тенденцій в історичній науці, й, зокрема, ведології прийнято пов'язувати зі здобутками світської науки, і в цьому відношенні формування нових методів інтерпретації Рігведи, безсумнівно, належить Д. Овсяніко-Куликовському. Однак, якщо бути більш точними і науково виваженими, то варто визнати, що в російському світогляді XIX ст. ця тенденція почала зароджуватися в християнській філософії, а її становлення варто пов'язувати з науковими дослідженнями арх. Хрисанфа. Він першим усвідомив необхідність поділу язичницького натуралізму на об'єктивний і суб'єктивний. Згодом, абсолютно самостійно цю необхідність обгрунтує Д. Овсяніко-Куликовський у численних працях присвячених ведійській міфології.

Спадщина Д. Овсяніко-Куликовського з питань герменевтики тексту Рігведи досить поважна. Вчений у своїх ведологічних дослідженнях зачіпає проблеми хронології ведичної епохи і текстів Рігведи, особливості соціокультурного життя аріїв та теорії завоювання Індії, загальної класифікації згаданих у цій духовній пам'ятці божеств тощо. Чільну увагу приділяє вчений культури Агні, Індри, Адіт'ів та Соми.

Д. Овсяніко-Куликовський, на противагу своїм попередникам не побоїться окреслити хронологічні рамки того явища, яке він називає ведаїзмом, і яке стало об'єктом його власних досліджень. Зважаючи на суперечності, які зустрічаються в роботах вченого, ми акцентуємо увагу лише на загальних тенденціях вирішення даного питання вченим і зазначимо, що хронологічні рамки ведаїзму сягають приблизно 1500–800 рр. до н.е. Щоправда у роботах вченого зустрічаються і більш вузькі його рамки, наприклад, 1000–800 рр. до н.е. [2, с. 91].

Вивчаючи стародавньо-індійський період релігії і міфології індійців (ведаїзм), Д. Овсяніко-Куликовського цікавили питання, пов'язані з розвитком

індоєвропейських мов і санскриту, також як і питання щодо релігійного вірування, культу та міфології. Д. Овсяніко-Куликовський намагався проаналізувати старовинні гімни Рігведи, що відносились до бога Соми, із соціально-психологічної точки зору, вважаючи, що мова є найкращим відображенням первинного мислення та свідомості. У його магістерській дисертації (яку він успішно захистив і став магістром порівняльного мовознавства й санскриту) була здійснена спроба прослідкувати за допомогою мовознавства зв'язок (еволюцію) між «культом» мови (співу), п'яного напою та вогню на ранніх ступенях розвитку суспільства. «Вакхічні культури» – це культ Діоніса у греків, Наота – у іранців та Сома у індійців. Сома у стародавніх індійців шанувався не тільки як Бог. Таку назву мав і п'яний напій, який виливався під час жертвопринесення. Тоді зрозумілим стає зв'язок між Сома – п'яним напоєм та співом, що супроводжував ритуали.

Теоретичним тлом формування натуралістично-психологічної парадигми у творчій спадщині Д. Овсяніко-Куликовського стала робота В. Гумбольдта «Про відмінність будови людських мов і її вплив на духовний розвиток людства» [6]. В цій праці німецький мислитель одним із перших висловив думку про те, що мова – це не якась «річ», щось зовнішнє та об'єктивне у відношенні до людини. Мова – це завжди функція людської душі. Цією думкою, мислитель започаткував, з одного боку, дослідження мови як явища суто психічного, а з іншого – думку про лінгвістику як психологічну науку. Не менший вплив на становлення психологічної концепції Д. Овсяніко-Куликовського мала й думка про тісний взаємозв'язок мови та мистецтва.

Беручи за теоретичну основу думку про важливу роль психологічного чинника розвитку людства та культури, Д. Овсяніко-Куликовський акцентує увагу на тому, що провідна роль в сукупності цих психічних факторів належить екстазу. «Історія танців, історія співу, музики і поезії, різні сторони релігійного життя людства, і, нарешті, сукупність явищ, пов'язаних з вживанням п'яних напоїв і наркотичних засобів... все це разом узятє зводиться, в своїй психологічній основі, до історії культурно-психічного фактору, що називається екстазом» [4, с.4].

Розглядаючи екстаз як головний психологічний фактор розвитку людства Д. Овсяніко-Куликовський, розвиваючи думки В. фон Гумбольдта та О. Потєбні доводить, що мова, яка у давніх суспільствах тісно пов'язана з поезією та музикою, має психологічні елементи екстазу, який породжується ритмом. «Звертаючись до мови, – зазначає Д. Овсяніко-Куликовський, – ми бачимо, що її притаманний ритмічний початок, який постає як невід'ємна її складова, її душа» [4, с. 5]. Разом з тим, вчений визнає, що мова у свідомості давніх аріїв мала надзвичайно важливе значення – вона поєднувала людей між собою, забезпечувала космічну єдність людей і богів.

Зроблені нами попередні зауваження дають всі підстави стверджувати, що розвиток психологічної теорії тлумачення Рігведи Д. Овсяніко-Куликовським відбувався, з одного боку, на теоретичному тлі робіт його ідейних попередників (зокрема, В. фон Гумбольдта), а з іншого – в тісному взаємозв'язку з

тлумаченням вченим двох ведійських культів – Сомі і Мови–Вач крізь призму екстазу. Запозичений у О. Потєбні методологічний підхід, яскраво виявляє взаємообумовленість психічних та фізіологічних процесів та дає можливість пояснити місце мови в світоглядних уявленнях давніх аріїв.

Намагаючись обґрунтувати психологічну парадигму тлумачення Рігведи, Д. Овсяніко–Куликовський все ж залишається у ідейному полі натуралістичної парадигми. Ця тенденція у творчій спадщині мислителя, на наш погляд, обумовлена його неспроможністю побачити символічний зміст Рігведи, зокрема, богині Вач.

Ймовірніше за все, саме неспроможність зрозуміти символічний зміст Рігведи, з одного боку, та опосередкований характер вияву Вачу Рігведі, з іншого – змушує Д. Овсяніко–Куликовського розглядати Мову – Вач у тісному взаємозв'язку з Сомою, які, за твердженням дослідника, спочатку мають суто космологічну природу і виявляються аналогічно Агні у вигляді дощу. «Хмари розглядалися як небесні скали, від зіткнення яких породжувався вогонь блискавок – арап-парат (син води). Пролиття небесного Сомі, так само як і приготування земного, супроводжувалося мовою: це небесне дієслово, яке чути в гуркоті грому» [1, с.219].

Таким чином, Мова–Вач аналогічно до Сомі та Агні, за твердженням Д. Овсяніко–Куликовського мала свій космічний вияв, при чому виявлялася вона не тільки в грозовому, але й дощовому уявленні. Адже, мова, зазначає мислитель завжди розглядалася як щось рідке, плинне, таке що летіє – образ, що витікає з ритмічної природи мови. При чому, зазначає Д. Овсяніко–Куликовський, індоарійська традиція тлумачення мови яскраво проявляється в багатьох мовах, в тому числі й нашій [мова йде про російську мову]. «Ми дотепер говоримо: мова летіє, пісні течуть, плавна мова тощо» [1, с. 219].

Особливого значення, зазначає Д. Овсяніко–Куликовський Мова–Вач набуває у гімнах присвячених Сомі, тут ці два божественні початки розглядаються у діалектичній єдності, з одного боку, Мова породжує Сому, а з іншого – «Соба рушає мовою як гребець човном» або ж «Соба сколихнув хвилю Мови, – гімни, як ріку» [1, с. 218]. В результаті ж Соба і Мова разом виявляються у вигляді дощу, і в цьому контексті Мова розглядається як волога небесна.

Однак, зазначає Д. Овсяніко–Куликовський, мова не тільки летіє, вона не тільки тече, але й запалює та світить, мова аналогічно Сомі та Агні приводить в екстаз (brahman). Саме в цих психічних станах екстазу, що зумовлювався, з одного боку, співом гімнів, а з іншого – вживанням п'яних наркотичних напоїв, ведійській релігійній свідомості, відкривається світло тієї божественно–містичної сутності світу світових процесів, приєднання до яких (через той же екстаз), дає всьому світу силу життя і робить богів і людей безсмертними. Саме стан екстазу породжував уявлення про те, що існує інше, вічне, божественне життя чи, якщо бути більш точними, безсмертя. Тобто, екстаз є тим психологічним фактором, який формує основу релігійного досвіду.

Обґрунтування космологічної концепції Мови, давало Д. Овсяніко–Куликовському можливість пояснити власну психологічну парадигму інтерпретації

гімнів Рігведи. Український дослідник доводить, що індоарії користуючись аналогіями вбачали в Мові ту ж саму божественну природу, що мали Агні та Соба: мова «вселяється в людей, ховається в людях, як невидима, невідчутна, і раптом виявляється, як щось, що звучить, співає, на крилах ритму перелітаючи від людини до людини» [1, с. 215]. Іншими словами, Мова–Вач у гімнах Рігведи, на думку Д. Овсяніко–Куликовського, постає як щось «об'єктивне, незалежне від людини, що молиться; це аж ніяк не проста функція людської душі, це – як би самостійні і до того ж обдаровані надприродною силою істоти... це «богині мови»... «молитви» і гімни об'єктивувалися і обожнювалися» [5, с. 673].

Говорячи про об'єктивацію та обоження Мови–Вач у Рігведі, Д. Овсяніко–Куликовський все ж визнає, що персоніфікованою богинею вона стає тільки в пізніх гімнах. «Образ Мови, як верховної богині і цариці богів, має розглядатися як кінцевий результат думки, яка в ході віків розробляла космічну і також культурну ідею Мови» [1, с. 223]. На ранніх же стадіях розвитку індоарійського мислення мова розглядалася, насамперед, як своєрідний стихійний початок, який пронизує всі сфери буття – світ богів і світ людини поєднуючи їх між собою.

Припущення Д. Овсяніко–Куликовського щодо космологічного значення Мови далеко не безпідставне, оскільки Мова поряд з Агні та Сомою є вічною, вона «єдина в своїй сутності, проявляється у всій багатоманітності мов, молитов, гімнів тощо, знаходиться в один і той же час і в устах людей, і в громах, і в світлових явищах» [1, с. 223–224]. Завдяки всепроникності, Мова, аналогічно Агні, пов'язує між собою два світи – світ богів і світ людини, «вона, – пише Д. Овсяніко–Куликовський, – є посередником між богами і людиною, як вісниця богів і людей вона тим самим передбачала роль священного вогню. Як джерело екстазу вона передувала п'янком напою: культ мови, – зауважує Д.Овсяніко–Куликовський,– був першим «вакхіним культом»» [1, с. 215].

Як бачимо, Д. Овсяніко–Куликовський, розглядаючи процес обоження мови, з одного боку, підкреслює її психологічне значення, а з іншого – не виходить за рамки позитивістських методологічних настанов. Вчений приділяє детальну увагу процесу обоження мови, показуючи еволюцію давньоарійського мислення – від натуралізму до психологізму. У його концепції тлумачення Рігведи яскраво проглядається думка про те, що спочатку мова має суто космологічний вияв, згодом ця космологічна стихія обожнюється і, врешті, персоніфікується.

Аналізуючи тексти Рігведи Д. Овсяніко–Куликовський підкреслює тісний взаємозв'язок між цими двома сферами, космосом і культом, між цими двома порядками, аналогічними і співвідносними, пов'язаними споконвіку таємничим зв'язком. «Якщо культ залежить від космосу (бо від нього отримує свій «матеріал»), то космос, в свою чергу, – за твердженням мислителя, – знаходиться в прямій залежності від культу, бо в таїнстві останнього цей матеріал так сконцентрований і організований, що стає могутньою силою, магічно впливає на весь світ. Ця сила, – підкреслює Д. Овсяніко–Куликовський, – перебуває в руках людей, – і люди управляють космосом «уздою культу» [1, с. 205].

Тісний взаємозв'язок між космосом і культом у Рігведі, за твердженням Д. Овсянико–Куликовського, позначається словом *Rtam* – «це щось організоване і пущене в хід як своєрідний механізм» [1, с. 206]. При чому, у відношенні до культу, *Rtam* означає строгий порядок дії під час здійснення жертвопринесення – «струнка система священнодійства і співу встановлена одвіку і, якої непорушно дотримуються у всіх своїх частинах подробицях» [1, с. 207]. Фактично, саме *Rtam* культу є тим чинником, який, за твердженням американського антрополога Р. Раппарта, формує почуття нумінозного. На думку Р. Раппарта, під час *Rtam* культу (ритуалу) «значення стає станом буття. Воно тепер не преференціальне, а виступає станом суб'єктів, які більше не відрізняються від того, що значимо для них. Може виникнути безпосереднє, незаперечне почуття єдності з іншими або навіть з космосом в цілому, коли те, що значимо, і ті, для кого воно значимо, стають одним» [7, с. 393].

Стан в якому перебуває людина під час жертвопринесення (ритуалу) – екстаз (Д. Овсянико–Куликовський), на думку Р. Раппарта, не можна пояснити, його не можна висловити, його можна тільки пережити в процесі самого жертвопринесення. Цей стан – комунітас, за твердженням американського мислителя, постає своєрідним результатом єдності священного (продукт мови) і нумінозного (продукт емоцій), яка формується в ході літургійного порядку (*Rtam* культу – Д. Овсянико–Куликовський).

Психологічне значення мови Д. Овсянико–Куликовський виводить зі специфіки інтерпретації взаємозв'язку (*Rtam*) культу з космосом, на основі якого формується почуття нумінозного, психічним виявом якого на ранніх стадіях суспільного розвитку є екстаз. Останній породжується культовою (молитви та дії) діяльністю людини, що дає всі підстави вважати, що саме людина та її мова, яка на рівні культу постає у вигляді молитви, з одного боку, виступає запорукою існування богів та всесвіту, а з іншого – є засобом керування богами (природними явищами).

Д. Овсянико–Куликовський доводить тісний взаємозв'язок між культом і космосом, які керуються єдиним законом *Rtam*. Культ, з одного боку, виступає своєрідним відображенням космічного *Rtam*, а з іншого – є великим знанням в руках людини, яка отримала здатність керувати космічними процесами. При чому, людина здатна керувати богами (природними явищами), однак вона не здатна змінити сам *Rtam*.

Відтворюючи специфіку космологічних уявлень індоаріїв, Д. Овсянико–Куликовський все ж не доводить до логічного завершення іманентно присутню в його творах ідею про креативну роль Мови–Вач, молитви, яка у Рігведі розглядалася як творець Всесвіту. Ймовірніше за все, такий підхід був обумовлений, з одного боку, розмитістю космологічної концепції Рігведи, а з іншого – тим, що творці у Рігведі не керуються ніякими задуманими планами, а діють як ремісники.

Взаємозв'язок самосвідомості та мови, який лише іманентно присутній у запропонованій Д. Овсянико–Куликовським інтерпретації Рігведи не дає достатнього пояснення того, яким же чином молитви, гімни породжують буття (в тому числі і буття богів). Власне, в цьому контексті, на наш погляд, виявляється

слабкість пояснювальної здатності запропонованої Д. Овсянико–Куликовським концепції інтерпретації Рігведи. Мислитель йдучи в ногу з гімнами самого твору, повністю залишає поза своєю увагою, специфіку народження буття та богів. В цій концепції ще немає того чіткого розуміння значення свідомості і слова, яке іманентно присутнє було вже у творах його попередників (В. фон Гумбольдта та О. Потєбні), які говорили про внутрішню форму слова, що, виявляє у поетичній творчості повноту чуттєвого образу переданого мовою, і ще більше у концепції сучасної дослідниці Рігведи Т. Єлізаренкової.

Запропоноване Т. Єлізаренковою пояснення онтологічного значення мови, дає можливість зрозуміти креативну функцію мови. Остання, у запропонованій Д. Овсянико–Куликовським інтерпретації Рігведи тісно пов'язана з внутрішнім розвитком свідомості, полягає перш за все у «покладанні імен», які забезпечують існування космосу у його єдності. При чому, у творчій спадщині українського мислителя, яскраво проглядається подвійне значення мови, яка з одного боку, виступає стихійним (повітряним) початком, який іманентно присутній у природних явищах, виявляється через розвиток свідомості людини як мова людська, слова якої формують космос – макрокосм і мікрокосм, єдність яких усвідомлюється лише через *Rtam*, якому підкоряються і боги і люди.

Показово, що Д. Овсянико–Куликовський підійшовши досить близько до виявлення двох паралельних змістів Рігведи – містичного та профанного (натуралістичного), все ж не може позбутися багажу сучасної йому науки, і знову ж таки повертається до натуралістичного тлумачення Соми. Такий підхід звичайно обумовлений тим, що мислитель знаходиться під сильним впливом ідей своєї епохи – в цей час саме слово «містичне» є майже лайливим. Він «знає, наскільки можна довіряти свідченням туманних, містичних місць, які відрізняються риторичною штучністю і багаті. У них все, так би мовити, складено; в них немає... простоти і наївності... у вигляді якоїсь хитромудрої антитези чи іншої хитрої думки зіставляються і переплутуються різні концепції і образи, хоча й належать одному і тому ж божеству, але не узгоджуються між собою – бо виникли в різний час і належать різним фазисам у розвитку його концепції» [3, с. 24].

Виходячи з аналізу праць Д. Овсянико–Куликовського можемо зробити висновок, що Сома у гімнах Рігведи – це персоніфікований екстаз, якого досягає людина або ж в результаті співу, або ж в результаті вживання п'яного напою.

Отже, теоретичним тлом розвитку натуралістично–психологічної парадигми тлумачення текстів Рігведи Д. Овсянико–Куликовським стала ідея В. фон Гумбольдта про те, що мова є функцією душі. Реалізація цієї ідеї під час тлумачення текстів Рігведи здійснюється у тісному взаємозв'язку з тлумаченням двох давньоарійських культів – Мови–Вач та Соми крізь призму екстазу. Останній є тим психологічним фактор, який породжує релігійне почуття. Зважаючи на те, що формування нових теоретико–методологічних засновків тлумачення текстів Рігведи у творчості Д. Овсянико–Куликовського відбувалося в контексті позитивістського

еволюціонізму, він так і не зміг повністю дистанціюватися від натуралістичної її інтерпретації, залишивши мову суто повтрянною стихією.

У ході наукової дискусії з представником натуралістичної парадигми інтерпретації ригведійських гімнів В. Міллером, Д. Овсяніко–Куликовський довів правоту розробленого ним психологічного розуміння Соми. Однак, після цього дослідник відмовився від подальшої розробки психологічної парадигми і пішов на поступки прихильникам натуралістичних уявлень, інтерпретуючи Сому як статевий екстаз тим самим значно примітивізуючи зміст Ригведи.

Список використаних джерел

1. Овсяніко–Куликовський Д. Н. Психология мысли и чувства. Художественное творчество. Основы вѣдаизма / Д. Н. Овсяніко–Куликовський. – СПб.: Изд. т-во «Общественная польза», 1909. – 235 с. – (Собрание сочинений: 9т.; Т.6).
2. Овсяніко–Куликовський Д. Н. Зачатки философского сознания в древней Индии / Д. Н. Овсяніко–Куликовський // Русское богатство. – 1884. – №7 (Июль). – С.90–120.
3. Овсяніко–Куликовський Д. Н. К истории культа огня у индусов в эпоху Вед. Основы вѣдаизма: культы огня и опьяняющего напитка / Д. Н. Овсяніко–Куликовський. – М.: Librokom, 2012. – 186 с.
4. Овсяніко–Куликовський Д. Н. Опыт изучения вакхических культов индоевропейской древности в связи с ролью экстаза на ранних ступенях развития общественности / Д. Н. Овсяніко–Куликовський. – Одесса: Тип. И. А. Зелёного, 1883. – Ч.1: Культ божества «soma» в Древней Индии в эпоху Вед. – 240 с.
5. Овсяніко–Куликовський Д. Н. Религия индусов в эпоху Вед / Д. Н. Овсяніко–Куликовський // Вестник Европы. – 1892. – №4. – С.662–694; №5. – С.217–242.
6. Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию: пер. с нем. / В. фон Гумбольдт. – М.: Прогресс, 1984. – 398 с.
7. Rappaport R.A. Ritual and Religion in the Making of Humanity / R.A. Rappaport. – Cambridge University Press, 1999. – 557 p.

References

1. Ovsyaniko–Kulikovskiy D. N. Psihologia misli i chustva. Hudozhestvennoe tvorchestvo. Osnovi vedaizma / D. N. Ovsyaniko–Kulikovskiy. – SPb.: Izd. t-vo «Obshchestvennaya polza», 1909. – 235 s. – (Sobranie sochineniy: 9 t.; T.6).
2. Ovsyaniko–Kulikovskiy D. N. Zachatki filosofskogo soznaniya v drevney Indii / D. N. Ovsyaniko–Kulikovskiy // Russkoe bohatstvo. – 1884. – №7 (Iyul). – S.90–120.
3. Ovsyaniko–Kulikovskiy D. N. K istorii kulta ohnya u indusov v epohy Ved. Osnjvu vedaizma: kulti ohnya i opyanayushcheho napitka / D. N. Ovsyaniko–Kulikovskiy. – M.: Librokom, 2012. – 186 s.
4. Ovsyaniko–Kulikovskiy D. N. Opit izucheniya vakhicheskikh kultov indoevropeskoj drevnosti v svyazi s rolyu ekstaza na rannih stupenyah razvitiya obshchestvennosti / D. N. Ovsyaniko–Kulikovskiy. – Odessa: Tip I.A.Zelenoho, 1883. – Ch.1: Kult bozhestva «soma» v Drevney Indii v epochu Ved. – 240 s.
5. Ovsyaniko–Kulikovskiy D. N. Religia indusov v epohu Ved / D. N. Ovsyaniko–Kulikovskiy // Vestnik Evropi. – 1892. – №4. – S.662–694; №5. – S.217–242.
6. Humboldt V. fon Izbrannie trudi po yazikoznaniyu: per. s nem. / V. fon Humboldt. – M.: Prohress, 1984. – 398 s.
7. Rappaport R.A. Ritual and Religion in the Making of Humanity / R.A. Rappaport. – Cambridge University Press, 1999. – 557 p.

Svyshcho V. Yu., Ph.D., senior lecturer of the Department of Philosophy, Uzhgorod National University (Ukraine, Uzhgorod), sv.vica@rambler.ru

Naturalistic and psychological paradigm of the Rigveda's interpretation by D. Ovsyaniko–Kulikovskiy

Attention is referred to one of the least studied aspects of D. Ovsyaniko–Kulikovskiy's work in native and foreign intellectual discourses – Vedas. Theoretical generalization of Vedas were, first, a kind of empirical base formationlinguophilosophical issues, second, opened an opportunity for rethinking features of spiritual development of mankind in the early stages of its social and cultural development, third, formed the theoretical background of disproving intellectual discourse trends of Europocentrism in the nineteenth century.

The main attention is paid to learning features interpretations of Rigveda by D. Ovsyaniko–Kulikovskiy and identifying the place of linguophilosophical problems in this activity. The theoretical background of naturalistic and psychological paradigm interpretation of the Rigveda's texts by D. Ovsyaniko–Kulikovskiy was the idea of W. von Humboldt that language is a function of the soul. Interpretation of Rigveda in D. Ovsyaniko–Kulikovskiy's works occurred in the context of positivistic evolutionism, but a thinker could not completely distance itself from its naturalistic interpretation.

Keywords: linguophilosophy, the Vedas, language, worldview, naturalism.

* * *

УДК 130.2(410.1:73)

Русаков С. С.,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри культурології, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ), globus41@ukr.net

Ткачук Н. М.,
магістрант кафедри культурології,
Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ)

БРИТАНСЬКИЙ ТА АМЕРИКАНСЬКИЙ НАПРЯМИ CULTURAL STUDIES: КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ

Висвітлюються ключові засади Cultural Studies, яка виникла у Великобританії та набула популярності серед американських дослідників культури. Наскрізно думкою статті є розрізнення культурології як науки, що вивчає смислові аспекти культури і Cultural Studies як конкретної методології вивчення феноменів популярної культури. Автори розглядають концепції низки дослідників, що сприяє з'ясуванню різниці між англійським і американським варіантом зазначеної методології.

Ключові слова: Cultural Studies, популярна культура, культурологія, культурні практики.

Поняття «культура» має тривалу історію і стало близьким для низки дисциплін (етнографія, антропологія, соціологія, історія та ін.), що уможливило різні варіанти інтерпретації для застосування в різних наукових галузях. Тому у ХХ ст. виникла потреба у формуванні окремої науки про культуру і її сутність. У Сполучених Штатах Америки такою дисципліною стала Culturalurology, у Великобританії – Cultural Studies, у Східній Європі, в тому числі і в Україні, – культурологія. Актуальність статті обумовлена фактом, що ці моделі вивчення культури є широко відомими, але все ж таки остаточно нез'ясованим залишається питання їхньої дотичності чи можна їх розуміти так само як культурологію у вітчизняному варіанті.

Метою нашої статті є аналіз особливостей британської і американської напрямів вивчення культури, ідеї яких нині набувають популярності серед українських дослідників, з'ясування різниці між цими двома напрямками і розгляд українського контексту.

Великий внесок в організаційне оформлення науки про культуру в США зробив професор Мічиганського університету Леслі Уайт (1990–1975). Американський антрополог, прихильник теорії культурної еволюції, соціокультурної еволюції, і особливо неоеволюціонізму, і за його роль у створенні відділу антропології в Університеті штату Мічиган, був президентом Американської антропологічної асоціації (1964). Саме його праці «Наука про культуру» (1949), «Еволюція культури» (1959) і «Поняття культури» (1973) визначили майбутнє культурології як наукової дисципліни.

Культура для Леслі Уайта – це клас предметів і явищ, що мають символічне значення. Насамперед, це символічна система, що складається з трьох підсистем: